

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.1.19>

ZJAWISKO SZCZĘŚCIA W ŻYCIU CZŁOWIEKA: WYMIARY EGZYSTENCJALNE

Ivan Chornomordenko

*doktor nauk filozoficznych, profesor Katedry Filozofii
Kijowskiego Narodowego Uniwersytetu Budownictwa i Architektury (Kijów, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0002-9204-6342
hmurii@ukr.net*

Larysa Sira

*aspirantka
Kijowskiego Narodowego Uniwersytetu Budownictwa i Architektury (Kijów, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0001-8738-5772
ms.larisa1771@gmail.com*

Adnotacja. Artykuł bada metaantropologiczne rozumienie zjawiska szczęścia w egzystencjalnych wymiarach bycia człowiekiem. Antropologia jako metaantropologia w wiedzy socjohumanistycznej ujawnia wymiary egzystencjalne i przedstawia różne ścieżki do szczęścia. Zjawisko szczęścia można rozumieć jako ruch od przyziemnego bytu człowieka do granicznego i metagranicznego. Każdy wymiar ma swój własny przejaw szczęścia. Codzienny byt człowieka ma materialny gust. Ostateczny byt dąży do wolności, kreatywności. Odczuwanie szczęścia w całości jest możliwe tylko w metagranicznej egzystencji, w której człowiek jest skierowany do wolności, miłości i współtwórczości. W znalezieniu szczęścia kreatywność zajmuje kluczowe miejsce. Autorzy proponują drogę do osiągnięcia najwyższego wymiaru egzystencjalnego. Aby w pełni poczuć szczęście, konieczne jest osiągnięcie metagranicznego bytu.

Słowa kluczowe: rozwój egzystencjalny, metaantropologia, transcendencja, codzienność, graniczne, byt metagraniczny.

THE PHENOMENON OF HAPPINESS IN HUMAN LIFE: EXISTENTIAL DIMENSIONS

Ivan Chornomordenko

*Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Head of the Department of Philosophy
Kyiv National University of Construction and Architecture (Kyiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-00029204-6342
hmurii@ukr.net*

Larysa Sira

*Post-graduate student
Kyiv National University of Construction and Architecture (Kyiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0001-8738-5772
ms.larisa1771@gmail.com*

Abstract. The article has a meta-anthropological explanation of the phenomenon of happiness in the existential views of the human being. Anthropology as meta-anthropology in sociohumanitarian knowledge reveals the existential dimensions and presents different paths to happiness. The phenomenon of happiness can be understood as a movement from ordinary being of man existence to the ultimate being of man and transcendental being of man. Each dimension has its own manifestation of happiness. Ordinary being of man existence as a material taste. Ultimate being of man being strives for freedom, creativity. To feel happiness in full is possible only in transcendental being of man, where a person is focused on freedom, love and co-creation. The authors suggest a way to reach the highest existential dimension. To feel the happiness in full volume, it is necessary to reach meta-borderline existence.

Key words: existential development, meta-anthropology, transcendence, ordinary, ultimate, transcendental.

ФЕНОМЕН ЩАСТЯ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ: ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНІ ВИМІРИ

Іван Чорноморденко

*доктор філософських наук, професор кафедри філософії
Київського національного університету будівництва і архітектури (Київ, Україна)
ORCID ID: 0000-0002-9204-6342
hmurii@ukr.net*

Лариса Сіра

аспірантка

Київського національного університету будівництва і архітектури (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-8738-5772

ms.larisa1771@gmail.com

Анотація. У статті досліджується метаантропологічне розуміння феномену щастя в екзистенціальних вимірах людського буття. Антропологія як метаантропологія у соціогуманітарному знанні розкриває екзистенційні виміри і представляє різні шляхи до щастя. Феномен щастя може бути усвідомлений як рух від буденного буття людини до граничного і метаграничного. Кожен вимір має свій прояв щастя. Буденне буття людини має матеріальний смак. Граничне буття прагне до свободи, творчості. Відчуті щастя в повному обсязі можна тільки в метаграничному бутті, де людина спрямована до свободи, любові і співтворчості. У набутті щастя ключове місце посідає творчість. Автори пропонують шлях досягнення найвищого екзистенційного виміру. Щоб відчуті щастя в повному обсязі, необхідно досягти метаграничного буття.

Ключові слова: екзистенційний розвиток, метаантропологія, трансценденція, буденне, граничне, метаграничне буття.

Вступ. Щастя як фундаментальна категорія людського буття завжди буде привертати до себе увагу. Чим більше зазнаватиме суспільство змін, тим сильніше буде увага до цього феномену.

Кожна епоха утверджувала свій смак щастя. Оскільки щастя визнається як екзистенціальне переживання радості від повноти життя, стану вищої осмисленості буття, то й розглядати його будемо у концепції філософської антропології як метаантропології.

Стан дослідження. Методологія метаантропології розвивається у сучасній українській філософії на основі ідей пізнього М. Шелера, М. Бердяєва, В. Шинкарука, та головним чином евристично цінним став методологічний потенціал філософської антропології як метаантропології, розробленої членом-кореспондентом Національної академії наук України Н. Хамітовим, за допомогою якої щастя розглядається в буденному, граничному та метаграничному вимірах буття, а також буденному, особистісному і філософському типах світогляду, яка дозволила найбільш точно проаналізувати проблематику, з'ясувати її суть та виявити специфіку.

Виклад основного матеріалу. Для розкриття феномену щастя в різних екзистенціальних вимірах людського буття необхідно ознайомитися з основними буттєвими вимірами; наявні три фундаментальні екзистенціальні виміри людського існування: *буденний, граничний, метаграничний*. Щастя змінюється від проживання в різних вимірах буття.

Буденне буття – це вимір людського буття, у межах якого відтворюється родове та цивілізаційне буття людини. Щастя в *буденному бутті* людини – це володіння базовими, матеріальними цінностями, такими як: їжа, житло, одяг. Людина керується прагненням до самозбереження і продовження роду (Хамітов, 2017). На переживання щастя людей буденного буття впливають зовнішні чинники, погодні умови, здоров'я і навіть настрої. Світогляд такої людини схожий на свідомість дитини, характерними рисами якої стає несамостійність і некритичність, а щастя досягається фрагментарним шляхом. Несамостійне мислення веде до залежних або співзалежних стосунків. *Щастя у сімейних стосунках* найчастіше – це втеча від самотності, від одноманітності життя. Така людина залежна від думки більшості людей. Для таких людей релігія та ідеологія у соціальному середовищі визначають основні цінності, де вони і шукають щастя.

Світогляд буденних людей не в змозі охопити глибину багатьох процесів буття. Первинна реакція – це відображення себе у зовнішньому світі. Головне бажання – це брати для себе і своїх близьких. Саме брати є головною потребою людини в дитячому віці. Щастя, на думку людини буденного буття, досягається кількісним шляхом завдяки різним задоволенням її потреб. Згодом така людина взаємодіє зі світом за принципами узяти та дати. Соціум, сім'я є основою її подальшого розвитку, підтримкою для реалізації її потенцій. Сім'я стає першим носієм та хранителем загальнолюдських цінностей. Е. Фромм у своєму творі «Втеча від свободи» робить висновок, що «та ж ідентичність з природою, плем'ям, релігією дає індивідові відчуття упевненості. Вона належить до якоїсь цілісної структури, вона є частиною цієї структури і посідає в ній певне, безперечне місце» (Фромм, 2012). Характерні риси її характеру – це перш за все відсутність мети в житті. Стабільність є важливою категорією життя такої людини.

Сукупність соціальних стереотипів не створює потенціалу для творчості. Більшою мірою така людина діє як маса подібних до неї людей. «Може видатися, що буденний світогляд створюється не особистістю, а масою, сукупними зусиллями всього соціального середовища, що живе у визначених економічних і культурних умовах» (Хамітов, 2017: 42). Е. Фромм вважає, що людина має «перестає бути собою» (Фромм, 2012). Х. Ортега-і-Гасет висловлює свою думку, що «людина має – це дикун, оточений благами цивілізації» (Ортега-і-Гасет, 1998).

Г. Маркузе у своєму творі «Одновимірна людина» визначає, що масова культура породжує новий вид людини – «одновимірну» людину» (Маркузе, 2002).

Люди буденного буття націлені на *віру* в краще. Вони шукають порятунку у групах однодумців (громади, компанії друзів). Їхні інтереси – мирські, буденні теми. Короткочасні веселощі, що переходять у стан радості, вимагають нових можливостей, на які потрібні час і матеріальні засоби. Ситуація схожа на гойдалку – втеча від себе, незадоволення життям, веде до пошуку розваг, але, знайшовши їх, через певний час людина

знову повертається до того місця, з якого починала. На одному кінці такої гойдалки – бажання, на іншому – результат, а посередині – задоволення, що означає відсутність страждань. Втеча від страждань приводить у дію цю «гойдалку». Забаганки постійно перебувають у цьому стані і ведуть людину до «коливальних дій».

Усі маніпулятивні процеси ведуть до відчуття миттєвих задовольень, і мозок сприймає це як соціальну винагороду. Е. Фромм порівнює масу людей зі стадом: «Ця стадність є біологічною аналогією і як би продовженням багатоклітинності. Маса – це слухняне стадо, що не може жити без володаря. У ній настільки сильне жадання покори, що вона інстинктивно підкоряється тому, хто оголошує себе її володарем» (Е. Фромм, 1992).

Щоб глибше зрозуміти сенс феномену щастя у соціальному бутті, звернемося до поняття «соціальна повсякденність». Усвідомлення соціальної повсякденності передбачає усвідомлення еволюційного розвитку людських потреб і розвитку людини в постійно змінюваних умовах життя. Соціальна повсякденність, на думку М. Бердяєва, цікавиться не духовним питанням, не особою, що стоїть перед вічністю, а організацією роду і суспільства. І вона змушена стверджувати і вимушено охороняти те, до чого вона по суті абсолютно байдужа (Бердяєв, 1993: 208).

Аналізуючи феномен щастя *буденного буття*, варто відзначити важливі відмінності: люди **розділяються на дві категорії: обивателі і споживачі**. *Обивателі* – це люди, що не прагнуть до матеріального достатку, а задовольняються тим, що є. Їхніми основними характерними рисами в житті є аморфність і безініціативність. Зазвичай це душевні, м'якосерді, безамбіційні люди. *Гасло споживачів* – «жити не гірше, ніж інші». Основне прагнення цих людей – вдоволення себе матеріальними благами. Ця категорія людей не задовольняється тим, що є, такі люди постійно бажать мати для себе більше, краще, красивіше; саме це сприймається як щастя. Таких людей мав на увазі Е. Фромм, називаючи «ринкова особистість» (Фромм, 2012).

Парадокс щастя в буденності сучасного суспільства споживання полягає в тому, що споживання все більшої кількості товарів та вражень веде до незадоволення. Чим більше бажаєш, тим більше страждаєш, чим більш нудне, нецікаве дозвольне життя, тим більше бажань у розвагах. І цей екзистенціальний хаос бажань, розваг, страждань поглинає одномірну людину буденного буття.

Щастя для людей буденного буття (для обивателя і споживача) перебуває у сфері *матеріальних задовольень*, які досягаються кількісним шляхом. Для відчуття щастя людина не повинна гнатися за кількістю, а якомога швидше потрібно розвинути свої духовні якості.

Адекватний аналіз феномену щастя дає розуміння, який світогляд у людини в буденному бутті. Спираючись на методологію метаантропології, можна погодитися з визначенням Н. Хамітова, що характерними рисами цього світогляду є несаможиттєвість і некритичність, тому щастя такої людини зумовлюється впливами ззовні. Стереотипні соціальні цінності стають їхніми особистими цінностями, а значить і щастя прирне (Хамітов, 2017).

Щастя, на думку людини буденного буття, досягається кількісним шляхом завдяки різним задоволенням нав'язаних потреб. *Світогляд* буденних людей не в змозі охопити глибину багатьох процесів буття. Первинна реакція – це відображення себе у зовнішньому світі.

Розглядаючи людину буденного буття як обивателя, насамперед бачимо турботу про себе, свій рід, сім'ю, але сімейні стосунки не мають гармонії. Обиватель, створюючи сім'ю, автоматично стає залежним або співзалежним від іншої людини. Залежний партнер автоматично перетворюється на річ, і ревності є атрибутом їхніх стосунків. У обох партнерів у залежних стосунках немає свободи. Стосунки, засновані на контролі і обмеженій свободі, рано чи пізно деформуються. З точки зору А. Шопенгауера, обмежені люди дуже сильно схильні до нудьги (Шопенгауер, 1999). Подібні думки ми знаходимо у Е. Фромма, який вважав, що «любов така, що володіє (за типом «мати»), заявляє про свої права власності, прагне контролювати свій об'єкт; вона пригнічує, сковує і душить, тобто вбиває замість того, щоб поживлювати» (Фромм, 2010). Відчуття внутрішньої самотності викликає страх. Наслідки подібного життя ведуть до проживання не свого життя. Така людина здатна працювати на не улюбленій роботі, займатися не улюбленою справою і, ще сумніше, – влаштувати свою долю за вимогами роду (батьків, а не за покликом серця). В буденності немає глибини, і які б не були почуття, одноманітність неминуча. Глибокі почуття, переживання не доступні.

Людина цієї категорії живе поверхнево, керуючись пристрастями своїх бажань, які неминуче змінюються стражданнями. У своєму творі «Мати чи бути» Е. Фромм дає чітку оцінку сучасному суспільству: «Наше суспільство – це суспільство хронічно нещасних людей» (Е. Фромм, 2010).

Пошук можливостей постійного задоволення своїх потреб тільки руйнують людину. Зовнішні чинники: їжа, гроші, алкоголь, наркотики ведуть як до пошуку гострих відчуттів, так і до тимчасового самозбереження, але повної задоволеності людина ніколи не зможе досягти. Матеріальну природу наситити повністю неможливо, позаяк потреби не мають межі, можна тільки тимчасово задовольнити.

Тільки коли людина усвідомлює власну кризу, своєрідну «точку біфуркації», може виникнути прорив у нове, невідоме раніше буття. Якщо цього усвідомлення не відбувається, людина у «свідомості дитини» може залишитися у безвиході упродовж усього життя, так і не пізнавши смак насолоди.

Розвиток людини – це безперервна праця. На думку Ф. Ніцше, «людина – це канат, натягнутий між твариною і надлюдиною, – канат над прірвою» (Ніцше, 1990).

На відміну від буденного буття, *граничне буття* – вимір людського буття, в якому відбувається свідомий вихід за межі буденності. Граничне буття є еволюційним стосовно буденного буття і прояв щастя на цьому

рівні зовсім інший (Хамітов, 2017). З отриманням самостійності людина виходить з-під контролю (роду, сім'ї). Дорослішання приводить людину до самої себе. Позбавившись від тягаря прихильності і підпорядкування, людина виходить на нову дорогу життя. Граничне буття передбачає народження нової свідомості як волі до влади, що породжує особливий смак щастя. Цей стан є протилежним до буденного буття. Людина не ховається «за спину інших», не зливається з масою людей, а намагається привернути до себе увагу, демонструючи свою унікальність перед іншими.

Гранична ситуація означає кризовий стан людини, але це необхідно для актуалізації особистісного начала людини. Погоджуючись з думкою Н. Хамітова, що: «В трагічному виході за межі буденності, який створює феномен екзистенціальної свободи, народжується те **загострено-особове, граничне існування людини, яке традиційно називають екзистенцією**. Життя набуває смак неповторності і значущості. Його потайні глибини відкриваються нам. І в цій відкритості власним глибинам ми відкриваємося зовнішньому світу» (Хамітов, 1917: 140) і, як наслідок, змінюється смак щастя.

Руйнування попереднього рівня буття є необхідною передумовою для досягнення граничного буття. Найчастіше це буття виступає існуванням трагічного народження особистості. Тому що рано чи пізно, свідомо або підсвідомо людина прагне до свободи. Саме це бажання і веде до звільнення від буденності. Екзистенціальні зміни відбуваються завдяки усвідомленню для чого, заради чого людина готова йти на боротьбу, що готова втратити і що здобути. Щастя тут постає свободою і можливістю особистого прийняття рішення.

Сучасне суспільство орієнтоване на володіння і споживання. Тому вихована в його лоні людина націлена на те, щоб мати матеріальні блага, владу, вплив, увагу... Як наслідок, людина оцінює себе з позиції «я – те, що я маю». Е. Фромм вважав, що мета життя полягає в «розвитку людини так, щоб максимально близько підійти до ідеалу людської природи» (Фромм, 2012).

Людина, що отримала свободу і має мету в житті, прагне до її реалізації. Шляхи власної самореалізації з точки зору філософії – це і є шляхи подолання і вихід на нові рубежі свого життя.

У філософії А. Шопенгауера і Ф. Ніцше розкриваються бажання самостверджуватися, відстоювати свої егоїстичні інтереси, задовольняти потреби тіла, що і ведуть до щастя (Шопенгауер, 1990: 231).

Прагнення свободи приходить на зміну соціальним інстинктам. І завдяки повсталім людським проявам народжується свобода. Свобода руйнує соціальні інстинкти, і це необхідне руйнування відокремлює буденне буття від граничного. **Щастя** полягає в можливості самовираження, а не покори.

У разі зупинки на межі між буденним і граничним буттям існують **реальні небезпеки деструктивного розвитку особистості**. Це демонструє екзистенціальну основу суперечливості. З розвитком особистості завдяки прагненню до влади розвиваються надздібності, які дозволяють стати більше ніж лідером. Людям граничного буття для щасливого, гармонійного розвитку необхідно розвивати етичні, моральні і душевні якості. Домінування інтелектуальних здібностей над моральними якостями не можуть зробити людину щасливою.

Перед людиною завжди стоять нові і важливі завдання, вирішуючи які людина може говорити про людські здібності, що відрізняють її від тваринного і примітивного буття. На думку Жд. Мілля, «морально вільним відчуває себе той, хто усвідомлює, що не ним управляють звички і жадання, а він сам скеровує ці схильності» (Мілля 1993: 218). Можливість бути собою, маючи свободу вибору – це і є фундамент для нового смаку щастя.

На думку Е. Фромма, поняття «мати», яке стосується речей, завдяки переживанням повинне переходити в поняття «бути» (Фромм, 2010).

Знайомство таких людей найчастіше ґрунтується на загальних інтересах. Найяскравіша закоханість – це закоханість людей граничного буття і виражена в таких екзистенціальних категоріях, як: *захоплення, радість, відчай, смуток, гнів*. Важливість цих переживань полягає в глибинному пізнанні себе.

Дві самотні людини в пошуку щасливих стосунків за короткий час здатні створити зі своїх почуттів вогнище, але зберегти тепло стосунків на довгий час не здатні, що означає швидкоплинне щастя. Підтвердження цих досліджень знаходимо у висновках А. Маслоу: претендувати на звання «якісної» особистості може дуже малий відсоток людей (Маслоу, 1999: 27).

Е. Фромм вважав, що «щастя і загальне задоволення не можуть бути досягнуті шляхом безмежного задоволення усіх потреб» (Фромм, 2010). Справжня радість – це почуття, яке ми випробовуємо на шляху до реалізації своїх сутнісних сил, на шляху становлення особистості та її самореалізації.

Для зростання особистісних якостей насамперед потрібна свобода і відповідальність. Потрібне розуміння свого призначення в житті, сила духу, високий потенціал і багато особистісних якостей, що напрацьовуються упродовж усього життя.

Люди *граничного буття* – це люди, що мають мету в житті, критичний погляд на життя і прагнуть вирішувати свої життєво важливі проблеми. Це яскраві лідери, цілеспрямовані люди. Інша справа, що люди цього екзистенціального виміру буття, висловлюючись мовою Е. Фромма, бувають не лише «біофільними», а й «некрофільними» – прагнуть до руйнації, мають садистичні тенденції. І це може ставати величезною проблемою для суспільства.

Виходячи з концепції метаантропології Н. Хамітова, ще одним шляхом виходу зі стану повсякденності є *шлях пізнання і творчості*. Розвиваючи ідеї сучасного філософа, ми вважаємо, що ці два феномени передбачають появу людей нової формації. До стану щастя людина може прийти через пізнання: «Пізнання може здійснюватися в двох формах: 1) пізнання вже пізаного (книги, фільми) і 2) пізнання ще не пізаного – буття за межами людського досвіду і діяльності» (Хамітов, 2018: 154).

Особистісне зростання – це реальна необхідність для сучасної людини. У граничному вимірі людського існування, набуваючи особистого світогляду, з'являється бажання реалізуватися в пізнанні і соціалізуватися через *творчість*. Воля до творчості шляхом натхнення більше піднесена, ніж воля до влади. Оскільки воля до влади виходить від сили духу особистості, то натхнення виходить від вищого, духовного стану. Це стан найвищого підйому. Натхнення з точки зору Платона – це неймовірний стан, «вихід за межі себе», проникнення душі людини у світ поза межних сутностей. «Душа подвійна і суперечлива: їй властивий потяг до вищого, божественного і нижчого, матеріального» (Платон, 1998: 315).

Метаграничне буття – це духовна еволюція людини, що прагне до гармонії, свободи і любові. Цей екзистенціальний вимір передбачає розвиток філософського світогляду, гармонії внутрішніх і зовнішніх якостей, прагнення до творчості і вдосконалення, що означає справжнє щастя. Сучасний філософ І. Чорноморденко говорить: «Творчу діяльність фактично ніколи не вдавалось пояснити реалістично. В творчості завжди велику роль відіграє натхнення» (Чорноморденко, 2010: 227). Це дійсно духовний стан буття. Г. Скворода, розмірковуючи про щастя, говорив: «Щастя – у серці, серце – в любові, любов – в законі Вічного» (Скворода, 1973). Живучи в подібному стані буття, людина неодмінно усвідомлює і відчуває щастя.

Для гармонії і повноти відчуттів, усвідомлюючи себе часткою всесвіту, необхідно вийти за межі матеріальної природи.

Творчість розчиняє егоїзм і виводить у трансцендентне, метаграничне буття.

На думку М. Бердяєва: «В творчому акті людина виходить зі «світу цього» і переходить у світ інший. У творчому акті не влаштовує «цей світ», а твориться світ інший, справжній космос. Творчість не є пристосування до цього світу, до необхідності цього світу – творчість є перехід за грані цього світу і подолання його необхідності» (Бердяєв, 2018: 200).

Творчість, немов ключ, який відкриває двері і виводить людину на більш високий рівень розвитку. Творчість веде людину не лише на новий рівень, а повністю її змінює. Осягнути поза межне буття можна лише шляхом творчості.

Якщо шляхом творчості людина може здолати повсякденність і стати особистістю, то наступна сходинка буття доступна далеко не кожному. Осягнути щастя цього буття не просто. На цьому етапі потрібна завзятість духу і відкритість душі. Просування залежить від духовного розвитку і розвиненої свідомості. Це рівень буття, де особистість не просто трансформується, а розширюється до усвідомлення себе мікрокосмосом у макрокосмосі. Творчість прагне до співтворчості.

Важливими аспектами метаграничного буття і переживання щастя в цьому екзистенціальному вимірі є творчість і співтворчість. **Тільки коли творчість перетворюється на співтворчість**, тільки тоді можна говорити про людину як зрілу, самодостатню, гармонійну і цілісну особистість. Співтворчість у гармонії і любові – це і є щастя. Цей рівень найвищий у плані краси і гармонії стосунків (Крилова, 2020).

У метаграничному вимірі людського буття людина набуває цілісність і гармонію. Метаграничне буття людини органічно наповнене щастям.

Висновки. За допомогою методології *гуманістичного психоаналізу Е. Фромма* вдалось прояснити суспільство споживання і феномен щастя у цьому суспільстві. Людей **буденного буття** в цьому дослідженні розділяємо на дві категорії: **обивателів і споживачів**. *Обивателі* – це люди, що не прагнуть до матеріального достатку, а задовольняються тим, що є. Для споживачів головне – «жити не гірше, ніж інші». Основне прагнення цих людей – вдоволення себе матеріальними благами.

Парадокс щастя полягає в тому, що споживання все більшої кількості товарів веде до незадоволення. При цьому утворюється замкнуте коло: чим більше свідомість спрямована на зовнішній світ, тим більше вона деградує, а чим більше вона деградує, тим більше вона скеровується на зовнішній світ. Другий парадокс полягає в тому, що чим більше бажаш, тим більше страждаєш, третій – чим більш нудне, нецікаве дозвільне життя, тим більше бажань у розвагах.

Плідним стало використання концепту одномірної людини Г. Маркузе як нещасливої людини. Головною перешкодою на шляху до щастя є страх.

Евристично цінним став методологічний потенціал метаантропологічної методології, за допомогою якої щастя розглядається в буденному, граничному та метаграничному вимірах буття (Н. Хамітов). В координатах метаантропології феномен щастя може бути усвідомлений як рух від буденного буття людини до граничного і метаграничного. Найбільш високий рівень щастя людина переживає у метаграничному бутті, де людину спрямовують воля до свободи, любові і співтворчості. У набутті щастя ключове місце посідає творчість. В координатах метаантропології можливо перейти від буденного до граничного, а від граничного до метаграничного буття, відкриваючи нові горизонти для осягнення щастя.

Щастя у різних екзистенціальних і соціокультурних вимірах буття людини має свій «смак». Самореалізація, співтворчість у гармонії і любові – це і є Щастя.

Список використаних джерел:

1. Бердяєв Н. Самопознание. Москва : Книга, 1991. 448 с. ISBN5-212-00417-9.
2. Бердяєв Н. О назначении человека. Москва : Республика, 1993. 383 с. ISBN 5-250-01866-1.
3. Бердяєв Н. Смысл творчества. Москва : АСТ, 2018. 200 с. ISBN 978-5-17-108119-5.
4. Крилова С. Краса людини в життєвих практиках культури. Досвід соціальної та культурної метаантропології і андроген-аналізу : монографія. Київ : КНТ, 2020. 563 с. ISBN 978-966-373=907-6.

5. Маркузе Г. Эрос и цивилизация. Одномерный человек: Исследование идеологии развитого индустриального общества / пер. с англ., послесл., примеч. А.А. Юдина. Москва : АСТ, 2002. 526 с.
6. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / пер. с англ. Г.А. Балл, А.П. Попогребский. Москва : Смысл, 1999. 425 с.
7. Милль Дж. О свободе / пер. с англ. А. Фридмана. *Наука и жизнь*. 1993. № 11. С. 218.
8. Мунье Э. Манифест персонализма / пер. с фр. И.С. Вдовиной, Москва : Республика, 1999. 559 с.
9. Ницше Ф. Человеческое слишком человеческое: Книга для свободных умов / пер. с нем. С. Франка. Санкт-Петербург : Азбука, 2019. 384 с. ISBN 978-5-389-10023-7.
10. Ницше Ф. Так говорил Заратустра. Соч. в 2 т. Москва : Мысль, 1990. Т. 2. С. 5–237.
11. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс. Психология масс. Самара : БАХРАХ, 1998. 254 с.
12. Платон. Диалоги. Ростов-на-Дону : «Феникс», 1998. 512 с. ISBN 5-222-00261-6.
13. Скворода Г. Разговор, называемый алфавит, или букварь мира. В 2-х т. Т. 1. Киев : Наукова думка, 1973. С. 411–402.
14. Фейербах Л. История философии. Собр. произвед. в 3 томах. Т. 3. Москва : Мысль, 1974. С. 476.
15. Фромм Э. Душа человека. Ее способность к добру и злу. Москва : Республика, 1992. С. 13–108.
16. Фромм Ерих. Мати чи бути? / пер. з англ. Київ : Укр. письменник, 2010. 222 с.
17. Фромм Э. Бегство от свободы / Пер. с англ. Москва : Прогресс, 2012. 212 с. ISBN 978-5-01-004774-0.
18. Хамітов Н. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. Київ : КНТ, 2017. 394 с. ISBN 978-966-373-471-2.
19. Хамитов Н. Философия: бытие, человек, мир. От метафизики к метаантропологии. Курс лекций. 4-е издание, исправленное и дополненное. Киев : КНТ, 2017. 268 с. ISBN 978-966-373-795-9.
20. Хамітов Н., Крилова С. Філософський словник. Людина і світ. 2-е видання, виправлене і доповнене. Київ : КНТ, 2018. 394 с. С. 154.
21. Чорноморденко І.В. Познаукові знання і культуротворчий процес : монографія. Київ : КНУБА, 2010. 360 с. С. 227. ISBN 978-966-627-145-0.
22. Шелер М. Философское мировоззрение. Избранные произведения. Москва, 1994. 480 с. С. 3–13.
23. Шинкарук В.І. Громадянське суспільство і громадська творча діяльність. Світогляд і духовна творчість. Київ : Наукова думка, 1993. С. 5–10.
24. Шопенгауэр А. Две основные проблемы этики. *Афоризмы житейской мудрости* : сборник / Перев. с нем. Минск : ООО «Папури», 1999, 592 с. ISBN 985-438-155-2.

References:

1. Berdyaev, N. (1991). *Samopoznany'e* [Self-knowledge]. Moskva: Book, 448 p. ISBN5-212-00417-9 [in Russian].
2. Berdyaev, N. (1993). *O naznacheny'y' cheloveka* [On the purpose of man]. Moskva: Republic, 383 p. ISBN 5-250-01866-1 [in Russian].
3. Berdyaev, N. (2018). *Smysl tvorchestva* [The meaning of creativity]. Moskva: AST. p. 200. ISBN 978-5-17-108119-5 [in Russian].
4. Krylova, S. (2020). *Krasa lyudy'ny' v zhy'ttyevy'h prakty'kah kul'tury'* [The beauty of people is in the life practices of culture]. *Dosvid social and cultural metaanthropology and androgen analysis: monograph*. Kyiv: KNT, 563 p. ISBN 978-966-373-907-6 [in Ukrainian].
5. Marcuse, G. (2002). *Yeros y' sy'vy'ly'zacy'ya. Odnomernuj chelovek: Y'ssledovany'e y'deology'y' razvy'togo y'ndustry'al'nogo obshhestva* [Eros and civilization. One-dimensional man: A study of the ideology of a developed industrial society]. *Trans. from English A.A. Judina*. Moskva: AST. 526 p. [in Russian].
6. Maslow, A. (1999). *Novye rubezhi chelovecheskoj prirody* [New frontiers of human nature]. *Trans. from English G.A. Ball, A.P. Popogrebsky*. P. 425 [in Russian].
7. Mill, J. (1993). *O svobode* [On Freedom]. *Trans. from English A. Friedman. Science and life*. P. 218 [in Russian].
8. Mounier, E. (1999). *Manifest personalizma* [Manifesto of Personalism]. *Trans. from French I.S. Vdovina*. Moskva: Respublika, 559 p. [in Russian].
9. Nietzsche, F. (1990). *Chelovecheskoe slishkom chelovecheskoe* [The human is too human]. A book for free minds. Trans. From German. Sankt-Peterburg: ABC, pp. 231–380. ISBN 978-5-389-10023-7 [in Russian].
10. Nietzsche, F. (1990). *Tak govoril Zaratustra* [So said Zarathustra]. *Soc. in 2 volumes. Vol. 2*. Moskva: Mysl. Pp. 5–237 [in Russian].
11. Ortega y Gasset, H. (1998). *Vosstanie mass. Psihologiya mass*. [Uprising of the masses. Psychology of the masses]. Samara: BAHRAH, 254 p. [in Russian].
12. Plato. (1998). *Dialogi* [Dialogues]. Rostov-on-Don: "Phoenix". 512 p. ISBN 5-222-00261-6 [in Russian].
13. Skovoroda, G. (1973). *Razgovor, nazyvaemyj alfavit, ili bukvar' mira*. [Conversation called the alphabet, or the primer of the world] *in 2 volumes. Vol. 1*. Kyiv: Naukova Dumka. P. 411 [in Ukrainian].
14. Feuerbach, L. (1974). *Istoriya filosofii* [History of Philosophy]. Moskva: Mysl. P. 476 [in Russian].
15. Fromm, E. (1992). *Dusha cheloveka. Yeye sposobnost' k dobru i zlu*. [The human soul. Her ability to do good and evil. The human soul]. Moskva: Respublika, p. 13–108 [in Russian].
16. Fromm, E. (2010). *Maty' chy' buty'?* [To have or to be?] *Trans. from English*. Kyiv: Writer, 222 p. [in Ukrainian].
17. Fromm, E. (2012). *Begstvo ot svobody* [Escape from freedom]. *Tr. from English*. Moskva: Progress, 212 p. ISBN978-5-02-004774-0 [in Russian].
18. Khamitov, N. (2017). *Filosofs'ka antropologiya: aktual'ni problemy* [Philosophical anthropology: current issues]. *Vid teoretichnogo do praktichnogo povorotu*. Kyiv: KNT, 394 p. ISBN966-373-471-2 [in Russian].

19. Khamitov, N. (2017). *Filosofiya: bytie, chelovek, mir. Ot metafiziki k metaantropologii* [Philosophy: being, man, world. From metaphysics to metaanthropology]. *Kurs lekcij*. Kyiv. ISBN 978-966-373-795-9 [in Russian].
20. Khamitov, N., Krylova, S. (2018). *Filosofs'kyj slovny'k. Lyudy'na i svit* [Philosophical Dictionary. Human and world]. *2nd edition, corrected and supplemented*. Kiev: KNT, P. 394 [in Russian].
21. Scheler, M. (1994). *Filosofskoe mirovozzrenie. Izbrannye proizvedeniya*. Philosophical worldview. Selected works. Moskva, 480 p. P. 3–13 [in Russian].
22. Chornomordenko, I.V. (2010). *Pozanaukovi znannya i kul'turotvorchij proces: Monografiya* [Non-scientific knowledge and cultural process: Monograph]. Kyiv: KNUBA. P. 227. ISBN 978-966-627-145-0 [in Ukrainian].
23. Shinkaruk, V.I. (1993). *Gromadyans'ke suspil'stvo i gromads'ka tvorcha diyal'nist'*. Svitoglyad i duhovna tvorchist' [Civil society and public creative activity. Worldview and spiritual creativity]. Kyiv: Naukova Dumka, pp. 5–10 [in Ukrainian].
24. Schopenhauer, A. (1999). *Dve osnovnye problemy etiki; Aforizmy zhitejskoj mudrosti: Sbornik* [Two main problems of ethics; Aphorisms of worldly wisdom: Collection]. *Transl. from German*. Minsk: Papurri LLC, P. 592. ISBN 985-438-155-2 [in Russian].